

n", door Dr W.
weede onveran

1.)

n druk van die
zien.

ver boven den

chtig worden.
eigenlijk veel is

het boek door
zijn.

in, dan zou de
en hem dwing

over nieuwe
seerd.

veranderd bleef

lige werk groot

chap sinds 1908

l, dat de grote
geteekend.

eel is in alles
doezen nieuwe

ken de Uitgever

veerden omalig
Heeren Ordina

er niet. In den
vletters, ligt zo

deit, welke de
al het kenmerk

gemaakt, verges

etisch geordent

om de inhoud
opdat een ieder

indeld over: de
ouvereiniteit, de

chit, de zedelij

lijke vrijheid e

elijke wereldon

n en het ongelu

om de slechtheit

en en Fatalisme

destineerde die

atistisch Fatalisme

actualisme (waar

janisme en Arm

er middelen, de

pping van hem

de planten, het

en sterren, de

er, de mensc

de van de vier

reeds gevestigd

de hein gezegd

de uitgave van

at beneden

ten in de richting

de samenstelling

der lucht

adig staan bij het

l. Dit woord kom

igheid, nutteloo

s" zijn dan niets

jakken") 2), "ba

"Uit Zijne Volheid. Elke dag in Gods
licht." Samensteltelster Meij. A. J. van den Ban.
Zeist — J. Ploegma.

Jammer genoeg kunnen wij, wat wij boven bij De
Knaps „Gedrukte Aren", schreven hier niet mutatis
mutandis herhalen.

Ons groote bezwaar is niet, dat in dit dagboek de
eenheid ontbreekt.

Bij een uitgebreiden staf van medewerkers, onder
wie Prof. Dr W. J. Aalders, Dr J. F. Beerens, Dr S. F.
H. J. Berkelbach van den Sprenkel, Prof. Dr A. M.
Brouwer, Dr J. J. Buskes, Dr C. W. Coolsma, Dr
J. J. Creutzberg, Dr J. C. van Dijk, Dr F. van Ghee
Gildemeester, Meij. Dr C. Gerlugs, Dr W. A. Hoek,
Meij. A. V. Hoogstraten-Schoch, Dr F. W. A. Korff,
Dr A. K. Kuiper, Dr O. Norel, kan kwalijk anders
verwacht.

Ook zouden wij niet gaarne ontkennen, dat er hier
en daar een lieflijk bloempje te plukken valt.

Maar als geheel genomen kan het ons niet voldoen.
Op het titelblad wordt nog deze inlichting gegeven:
„Korte overdenkingen uit velerlei pen, in verband met
een Bijbelwoord, die over het veelzijdig vlakke prozaische
leven van elken dag, een straal mogen werpen van
eewigheidslicht."

Ten deele is deze aankondiging juist.

Inderdaad heeft men hier „korte overdenkingen uit
velerlei pen".

Maar wat er volgt „in verband met een Bijbelwoord",
gaat niet geheel op. Soms ontbreekt elke tekst, b.v. bij 1
en 2 Juli, soms wordt de plaats daarvan door een
gezagvers ingenomen, b.v. bij 23 December. Vank ook
is het verband met het bijbelwoord heel losjes.

In hoofdzaak zijn hier mannen en vrouwen van Ethische
Richting aan het woord.

De eenige Gereformeerde predikant neemt hier een
positie in als die van de vreemde eend in de bijt.

Ons hoofdbezwaar is, dat hier over het algemeen
de zielen niet gevoed worden uit de Schrift.

Bij vernünftige spellingen van religieuze stemmingen,
welke zich als eewigheidslicht aandienen, kan de ge
hoovige niet leven. HEPP.

De Synode van Assen.

(Vervolg dertiende zitting.)

De voorlezing door Dr Dijk van het rapport en de conclusies
der exegetisch-dogmatische commissie nam ongeveer twee uur
in beslag. Het rapport zelf beslaat 33% bladzijden druks, de
conclusies bijna 3 bladzijden.

Na lezing van elk der onderdeelen vroeg de praeses, of iemand
bezwaar had tegen dat gedeelte. Niemand meldde zich daar
voor aan.

Hierop werd eerst hoofdelijk gestemd over de conclusies
A en B. Eerst stemden de praesadviseurs, daarna de afgevaardigden
met eenstemmigheid. De afgevaardigden van Noord-Holland
werden niet aigeroepen voor de stemming over de conclusies
A en B, daar zij dan zouden moeten meestemmen over het oordeel
in hun eigen zaak.

Met algemeene stemmen werden deze conclusies aangenomen.
Op een vraag van den praeses verklaarden de afgevaardigden
van Noord-Holland, elk voor zich, dat zij zich met het besluit
der Synode konden conformeren.

Daarna werd gestemd over de conclusies C en D en tenslotte
over het „besluit". Ze werden met algemeene stemmen aangenomen.

De praeses bracht namens de Synode de commissie dank, van
welker arbeid de vrucht in dit rapport belichaamd is. Wie van
nabij het werk der commissie heeft gadeslagen, weet, wat er
gezonnen, gesproken en geworsteld is om te komen tot dit resul

voorstelling, dat het woord een „personificatie" van al
wat heilloos, verderfelijk, slecht niets
nut is. Het onnutte. Wat niet deugt.

Persoonlijk voelen wij het meest voor de verklaring,
die op de „niets-waardigheid" den nadruk legt,
en niet op de „afkomst uit de onderwereld". Julat
de 3 plaatsen, waar de naam „belial" met het lid
woord voorkomt, doen meer aan iets gewoons denken,
dat niet zoo maar dadelijk met de onderwereld in verband
staat. Het zou van Abigad toch wel een weinig al te resolu
t zijn, als ze haar Nabal, met wien ze toch nog kort
geleden behoorlijk feest gevierd heeft, nu ineens een
„onderwereldskind" noemt; aan den naam „deug-niet"
heeft ze voorloppig genoeg; en Nabal ook; en David, de
aanstaande echtgenoot, ook; hij zou trouwens zelf ook
eens den naam „belial" zich tegen het hoofd hooren
stingeren, uit den mond van Simel (1 Samuel 25: 25,
2 Sam. 16: 7). En de mannen, die Izebel van de straat
opraapten, om tegen Nathan valsche getuigenis te geven,
waren voor ons begrip wel satanskinderen, maar in de
wandering toch niet veel meer dan baliekluiers (1 Kon.
21: 13). Er zijn trouwens nog andere gronden, die ons
iwtat gereserveerd doen staan tegen de opvatting, dat
in den naam „Belial" de gedachte van wat uit de onder
wereld komt, reeds in de taalkundige vorming van
het woord zou besloten liggen. *)

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat de bijmaak van den
geest uit den afgrond later aan het woord Belial ge
komen is, toen eenmaal de naam een constante eigen
naam geworden was.

Heel veel beteekent de kwestie van de eigenlijke af
leiding van het woord dan ook niet, omdat voor ieder
vaststaat, dat in latere joodsche geschriften „Belial" een
eigenaam geworden is, en een min of meer vaste aan
duiding van wat wij Satan noemen. In de Joodsche apo
kriefe en pseudopigraphische boeken is Belial de kwade
macht, aan wien de bondsbrekers ter verwoesting worden
overgegeven; hij wordt tegen Israel vrijgelaten om het
voor zijn afval te tuchtigen; heeft drie netten van zonde:
overspel, rijkdom, en ontheiliging van het heilgdom; hij
was het, die Jannes en Jambres opzette tegen Mozes,
vgl. 2 Tim. 3: 8, Ex. 7: 11 v.; hij is de aanvoerder van
slechte menschen en geesten, die de wetteloosheid bevo
dert, de wereld in kwaden zin regeert, echter over den
rechtvaardige de overhand niet verkrijgt en dan ook een
maal door den Meesias gebonden wordt en in het vuur
geworpen.

Deze gedachten omtrent Belial worden, zoo gezegd is,
in de Joodsche apokriefen aangetroffen; en daaronder

taat. We weten ook, hoe ood de Heere van 't begin, niet ge
kend de wolk, die over de commissie heentrok tengevolge van
het overlijden van Dr De Moor, de goede hoop voor den uitlag
van haar arbeid aan de Synode gaf. Wat geldt van de kerk
rechtelijke commissie, geldt niet minder van de dogmatische,
dat zij heeft mogen arbeiden in zeldzame eenparigheid. Niet
alleen is er een overeenstemmende gezindheid in het rapport,
maar dit geldt ook van het inzicht, dat ons de blijde boodschap
bracht van de verhooring onzer gebeden, dat ons God heeft doen
danken voor Zijne kennelijke leiding.

Aan het eind van dezen arbeid gekomen, past ons innige dank
aan God, Die ons gaf in commissie en daarbuiten, allen saam
als Zijn knechten, door Hem geleid, Zijn arbeid te verrichten.
Spr. wenscht de Synode met dezen „halven" arbeid geluk.
Spr. hoopt, dat het rapport een goeden indruk mag maken ook
op onze br. Geelkerken, dien we allerminst bedoelen te treffen,
noch hem af te stooten. God is onze getuige. Zelfs in dit rap
port wordt hem de hand der liefde toegestoken en God geve,
dat hij die moge grijpen en vasthouden. Het rapport wordt hem
nu toegezonden, achterevoord door onze gebeden, dat het hem
toespreke, zoals ons liefde het begeert.

De Synode ging hierop in Comité-Generaal. Ook 's avonds
werd een comité-zitting gehouden.

Veertiende zitting.

Vrijdagmorgen 9 uur werd de 14e zitting geopend. De praeses
liet zingen Ps. 122: 2 en ging voor in gebed. Het appél nomi
naal werd gehouden, de acta vastgesteld.

Voor Dr Thijs nam als secundus zitting Dr T. Gerber van
Assen, die door opstaan zijn instemming met de belijdenis
betuigde.

Hierop bracht de kerkrechtelijke commissie bij monde van
Dr D. P. Koopmans van Smeek rapport uit. De voorlezing van
het rapport duurde ruim 3 uur.

Na voorlezing van het rapport, waarvan de conclusies door
Dr A. H. van Minnen, van 's-Gravende, gelezen werden, ging
de Synode tot stemming over. De afgevaardigden van Noord-
Holland stemden niet mee. Met algemeene stemmen werden de
conclusies bij hoofdelijke stemming aangenomen. De afgevaar
digden van Noord-Holland conformeerden zich met dat besluit.

De voorzitter sprak hierop als volgt:

Aan het eind van de tweede helft van wat het voornaamste
was in onzen arbeid op deze Synode gekomen, wil ik namens de
Synode hartelijk dank brengen aan de kerkrechtelijke commissie,
wier arbeid wij danken dit kostelijk rapport. Haar werk was
niet het meest dankbare en 't was alsof de plaats, waar de dog
matische commissie en het lokaal, waar de kerkrechtelijke com
missie vergaderde, dit schenen te symboliseeren.

De belangstelling voor de kerkrechtelijke broeders was door
gaans niet zoo groot als voor de dogmatische en toch hebben zij
niet minder moeilijken arbeid verricht. De broeders zelf spraken
van een doolhof van uitspraken, brochures, enz., waarin het
moeilijk was den draad van Ariadne te vinden. Evenwel is het
hen uitnemend gelukt dien draad in het oog te krijgen en vast
te houden. We kunnen de commissie niet genoeg danken voor de
nauwgezetheid, waarmee zij gearbeid heeft. Elk, die het rap
port onbevooroordeeld leest, moet een diepen indruk krijgen
van het kostelijk begeren van commissie en Synode, om allen
recht te doen, maar terwille van de eene partij nooit de andere
te sparen. Het rapport in zijn massieven stijl en prachtige een
heid verradde de meesterhand en is een model van rapport, dat
nog langen tijd als model zal dienen voor hen, die niet gewend
zijn te rapporteeren op een Synode der Geref. Kerken. Behalve
dat het veel licht werpt over tal van beginselen van het Geref.
kerkrecht geeft het ook licht over verschillende artt. der K. O.,
niet het minst over het oordeelingsformulier, waarom het
nog dikwijls zal worden geraadpleegd. Bovendien is het een
waarschuwing voor de kerken, om bij den inzet van elke kerk
lijke procedure het als een baken in zee in het oog te houden.

Spr. wenschte de Synode zelve geluk met het binnenhalen van
deze kostelijke vrucht. We doen dit met de hede tot onzen God,
om Wiens wille de arbeid verricht werd, of Hij dien arbeid wil
zegenen en dienstbaar maken en de oogen dergenen, die onrecht
begijnen, ook zonder dit te bedoelen, te openen en in onze ker
ken den vrede te herstellen, waar hij verbroken werd en te ver
zekeren voor de toekomst.

Nog werd besloten, dat de Synode volgende week Woensdag
om twee uur weer zal bijeenkomen.

Deze zitting zal niet openbaar zijn. Donderdag misschien zal
een openbare zitting gehouden worden.

zijn er, die reeds tegen het eind van de eerste eeuw vóór
Christus een tamelijk scherp beeld van dezen persoon
lijken Belial geven.

En nu is Belial wel uit de Talmoudische geschriften
verdwenen, maar wij hebben zijn naam toch in het
Nieuwe Testament tot ons zien komen. Ieder kent de be
kende uitspraak van Paulus: welke overeenstemming is
er tusschen Christus en Belial? (2 Cor. 6: 15). Gelijk
„Christus" hier een eigenaam is, zoo Belial ook. Men
heeft hier achter Belial Nero gezocht, of den Antichrist.
Maar die opvatting wordt door het verband weersproken.

Wel is waar, dat in de Sibyllische boeken (een ver
zameling van „orakels" uit de 1e en 2e eeuw na Chris
tus) Belial een naam voor Nero is. Sommigen hebben
ook gemeend, dat de „mensch der zonde" uit het bekende
hoofdstuk over den Antichrist (2 Thess. 2) een vertaling
kon zijn van „Belial". Maar ook daarvoor is geen grond.

Zoo is dus in den naam Belial toch iets geleerd aan
de kerk, dat zij bewaren moet.

Want al treft ze den naam in deze aparte beteken
is slechts één maal in den bijbel, toch ziet men hem lang
zaam opkomen onder het volk van den bijbel: Israel.

En juist dat langzamerhand groeien van den naam in
dien geheel eenigen zin bevestigt weer, wat we tot nu
toe vonden: de openbaringsreligie vormt slechts geleid
delijk den naam van den Boonen Geest; en daarin
bewijst ze haar waarachtigheid. Uit schobbejakken en
slenters, uit deugnieten en klaploopers leidt ze af de
idee van hetgeen tot niets nut is, om zoo te
bewijzen, dat slechts God positief is, en dat al wat
niet met Hem vervuld is, in zijn negatie plaats maakt
voor de zonde. Zonde is een berooving van het
goede; zij is geen positief beginsel, maar een negatie,
een privatie, een berooving van het goede.

Dat is wel het sterkste, wat de taal van Israel, door
den Geest der openbaring geleid en mede gevormd, ons
als winst van onderzoek in den schoot werpt. Het Woord
Gods komt onder Israel op in aansluiting aan het woord
des menschen; en dat de duivel de negatie is, de
niets-nutte, dat moeten we ook weten. De naam
Belial heeft meer recht op erkenning, dan de uitspraak
van Goethe, over den „Geist, der stets verneint". Hetgeen
niets nut is, wordt weggedaan en in het vuur geworpen.

De zonde plaatst zichzelf buiten den organischen samen
hang met God en Gods werk, die immers positief zijn,
waar de zonde en de Zondaar negatief zijn: de deugniet.

Zoo wordt Belial de geest, die zichzelf moet zien en
ons getoond wordt als de negatie, de onnutte. Worden

Na dankgebed door Dr H. W. Laman werd de zitting hierop
gesloten.

Vijftiende zitting.

Te kwart voor acht werd Woensdagavond geheel onverwacht,
de vergadering openbaar. Dr J. H. Telkamp van Middelburg
rapporteerde namens commissie III (Kerkrechtelijke commissie)
over het adres van den heer G. C. van K., lid der Geref. Kerk
van Amsterdam-Zuid. De conclusies van dit rapport luiden:

a. een schrijven te zenden aan br. G. C. v. K., lid van de Geref.
Kerk van Amsterdam-Zuid als antwoord op zijn schrijven van
7 Febr. 1926 over de vragen I, II en III resp. pag. 2, 4, 14,
van zijn missive, d. 6 Jan. 1926;

b. voor wat betreft vraag 5, den schrijver te verwijzen naar
het rapport der Synode over de zaak-Dr G. in haar geheel, bij
zonderlijk het dogmatisch gedeelte;

c. wat betreft vraag II, hem te melden dat zijn verzoek van
te algemeene strekking is, om voor beantwoording vatbaar te
zijn en voorzover hij bepaalde punten aan de orde stelt hem
te verwijzen naar bovengenoemd rapport, bijzonder het kerk
rechtelijk gedeelte;

d. wat vraag III betreft hem mede te deelen, dat een verzoek
om een buitengewone kerkvisitatie, zoo noodig behoort gesteld
te worden aan de classis, waartoe bedoelde kerk behoort.

Deze conclusies werden aangenomen.

Namens commissie IV (dogmatische commissie) rapporteerde
Dr K. Dijk van 's-Gravende over het adres van Dr J. P. de
Gaay Fortman e.d. met betrekking tot den uitbouw der be
lijdenis.

Dit rapport komt tot de volgende conclusies:

In betrekking tot het verzoekschrift (agendum I) van de broe
ders Dr J. P. de Gaay Fortman e.a. inzake den uitbouw der
belijdenis etc., neemt de Synode het volgende besluit.

De buitengewone Gen. Synode van Assen van 1926;

a. kennis genomen hebbende van het verzoekschrift van Dr
J. P. de Gaay Fortman e.a. met betrekking tot den uitbouw der
belijdenis;

b. waardeerende de in dit verzoek tot uiting komende ernstige
begeerte om door aan Gods Woord gebonden studie de H.
Schrift beter te verstaan;

c. besluit:

te. aan het verzoek tot vorming van een studiegezelschap, als
in het verzoekschrift bedoeld, niet te voldoen, daar zulks niet
tot de roeping en de taak der Synode behoort;

2e. door haar deputaten (de curatoren der Theol. School en
de deputaten tot oefening van het verband met de Theol. Fac.
der Vrije Universiteit) er bij de hoogleraren in de Theologie
op aan te dringen zich met genoemde adressanten in verbinding
te stellen, teneinde te komen tot een gezamenlijke bespreking
van verschillende vraagstukken;

3e. het verzoek om uitbreiding van de deputaten voor den
uitbouw der belijdenis met enkele niet-theologen, door te zen
den naar de e.v. Generale Synode, wanneer het rapport van deze
deputaten aan de orde komt, en

4e. van deze besluiten kennis te geven aan de broeders Dr J. P.
de Gaay Fortman e.a.

Deze conclusies werden met algemeene stemmen vastgesteld.

De praeses deelde mee, dat ter sprake is gekomen, of het niet
dringend noodig is, om in verband met de schrikkelijke ver
warring, ontstaan door de zaak-Geelkerken, een woord te doen
uitgaan tot de leden der kerken, om licht te ontsteken en te
voorkomen, dat er meerderen gaan dwalen en het goede spoor
bijster raken. Daarnaast zou een woord tot de classes kunnen
uitgaan, om op de zuiverheid der leer ook bij de examens te
letten.

Met algemeene stemmen werd hierop besloten een „woord van
toelichting, waarschuwing en bestuur", gelijk de praeses het
noemde, te doen uitgaan.

Prof. J. Ridderbos las hierop voor een door hem op verzoek
gemaakt concept.

Besloten werd na eenige discussie, het concept van Prof.
Ridderbos voor te lezen en vast te stellen in een openbare zit
ting, die van te voren is aangekondigd en waarbij dus publiek
aanwezig is.

Ruin negen uur ging de vergadering in Comité-Generaal.

Tengevolge van een lichte ongesteldheid van Dr T. Gerber,
van Assen, werd in zijn plaats Dr J. G. Kunst van Arnhem be
noemd tot lid der perscommissie.

Zestiende zitting.

Donderdagmorgen tien uur werd de 16e openbare zitting der
Synode geopend met het zingen van Ps. 102: 16, waarna de

de duivelen vernield, en wordt Belial in het vuur ge
worpen, dan wordt de boom van Gods werk niet ver
brand, en dan wordt het korenveld niet den verderver
overgegeven; wat alvalt, dat is alleen de dorre tak, die
den boom verhindeert te bloeien, en wat verbrand wordt,
is geen koren, maar kaf.

Want „Satan" staat tegenover God met zijn tegenstand.
En de „duivel" spreekt tegen Hem in met zijn woord.

Maar h o l s die daad, en leeg dat woord. Want Belial
is: w a t t o t n i e t s n u t i s.

Wel is de zonde actief; d a t ligt in den naam Satan
en duivel.

Maar zij is toch een negatie, een berooving: d a t
ligt in den naam Belial.

Zoo is dan de Geest van den opstand met zijn werk: de
actieve herooving van het goede.

Maar als hij meer niet is, dan kan zijn oppositie nooit
breken de positie van den positieven God, noch van zijn
positieve heil.

Als de duivel een huis verlaat, en het blijft
„leeg", dan kan hij erin weerkeren met zeven geesten,
hoover dan hijzelf. Want de ledige, de niets-nut,
die kan in de leegte, die kan in wat niet een positieven
inhoud heeft, terecht.

Maar elk huis, dat met den Geest, met den posi
tieven inhoud Gods, vervuld is, — zeventig maal
zeven geesten zullen tegen dat huis niets vermogen. Wat
vermag tegen Christus Belial?

Wat vermag tegen dien vervullenden heer des huizes
(Christus) Bel-zebul, die andere „heer des huizes", die
maar Belial is, nut-looze, ledig-ganger in Gods wijd
heel-al?

K. S.

*) Afwijzing van de hypothese-Belili is nog geen verlegen
heidsdaad: Bousset, Barton, Gressmann zijn in dezen met
Cheyne oneens. Belili is zuster van Du'uru of Tammoez.

2) Vertaling van Dr A. Noordzij.

3) Dr A. Noordzij, in Chr. Encycl., uitg. Kok, Kampen,
art. Belial.

4) aangehaald artikel.

5) B.v. de gewone vertalingen in de Septuagint en andere
grieksche oversettingen: het doorlopende spraakgebruik in
het O. T., de betekenis van het woord „abaddon", dat ook
eerst „verloerf" en pas later „onderwereld" wordt; verge
lijking van Ps. 18: 5 met vs 17, Ps. 42: 8, (Jona 2: 4, 7),
en vooral: dat men voor de opvatting van „onderwereld"
slechts enkele plaatsen aanvoeren kan (misschien nog Ps.
58: 3 en Nahum 1: 11, 15 (2: 1) waartegenover dan de zeer
viele staan, die zulke vertaling niet begunstigen.

voorzitter voorging in gebod. Bij het gehouden appel nominaal bleek ook nu weer — waarin een afwijking met vorige Synodes is te constateeren — dat allen aanwezig waren.

Br. J. W. Maas, van Nijmegen, die zitting nam als secundus voor onderling J. M. Flier, van Geldermalsen, die ongesteld is, werd door den praeses welkom geheeten en betuigde door opstaan instemming met de belijdenis.

Dr. G. Keizer las de acta der vorige zitting, die werden vastgesteld.

De praeses constateert, dat het antwoord van Dr. G. nog niet is binnengekomen. De Synode ging in comité-generaal.

Het Rapport der Dogmatisch-Exegetische Commissie.

Wij laten hier volgen het rapport der dogmatisch-exegetische commissie.

Aan Uwe Commissie, die benoemd is onder den naam van Commissie IV, werd opgedragen, aan de Generale Synode advies uit te brengen aangaande de dogmatisch-exegetische zijde van de zaak-Dr. J. G. Geelkerken, en dat met tweeërlei doel. In de eerste plaats moest geconstateerd worden, welk het standpunt is, dat Dr. Geelkerken ten opzichte van de Heilige Schrift inneemt, en ten tweede had Uwe Commissie te onderzoeken, of zijn gevoelen al dan niet met de Belijdenisschriften in strijd waren. Deze opdracht betrof niet slechts de bekende „preekcoupure“, en de door Dr. Geelkerken gepubliceerde opvattingen omtrent Genesis 2 en 3, maar ook zijn, volgens de aanklacht van br. A. van Kooten onzuivere, beschouwing van het boek Job; een recensie van het boek van wijlen Dr. H. T. Oberman, getiteld: Was ons hart niet brandende in ons? — Jeugdpreeken; het opnemen van meditaties van Ethische theologen in de „Overtoomsche Kerkbode“, en zijn oordeel over het toneelstuk „Saul en David“ in ditzelfde orgaan. Immers besloot de Synode omtrent deze laatste punten, waartegen verschillende bezwaarschriften bij haar waren ingekomen (Agenda 1, letters N, O, P, Q, R) al de genoemde bezwaarschriften in handen van Commissie IV te geven, a. om daardoor nader kennis te nemen van de gevoelen van Dr. Geelkerken, en om na te gaan, of daartegen bij haar ook confessionele bezwaren bestaan, en b. om een voorstel te ontwerpen ter beantwoording van de sub P en Q genoemde stukken.

Om aan deze gewichtige en veelomvattende opdracht te voldoen, heeft Uwe Commissie zich eerst bezig gehouden met een nauwkeurig onderzoek van al de bovengenoemde stukken, en inzonderheid uit de brochures van Dr. Geelkerken alle gegevens verzameld, die noodig waren tot de juiste bepaling en beoordeling van de gevoelen, welke Dr. Geelkerken voorstaat. In de tweede plaats zijn door haar gekoörd de deputaties uit den kerkeraad van Amsterdam-Zuid, van de Classis Amsterdam, en de Particuliere Synode van Noord-Holland, en enkele bezwaarde broeders van de Kerk van Amsterdam-Zuid. Verder heeft zij de bekende „preekcoupure“ aan haar oordeel onderworpen, en is met de grootste ernstigheid tot de uitspraak gekomen, welke straks zal worden medegedeeld. Ten vierde heeft zij een negentien vragen aan Dr. Geelkerken voorgelegd, opdat zijn gevoelen des te duidelijker aan het licht zou treden, welke vragen als bijlage I aan dit rapport zijn toegevoegd. Op deze vragen is door Dr. Geelkerken een uitvoerig antwoord ingediend (zie bijlage II), over welk antwoord gedurende twee dagen met hem is gesproken, en langs dezen weg, die wel lang, maar toch voor een billijke behandeling van deze moeilijke kwestie noodzakelijk was, is Uwe Commissie tot het navolgend oordeel en de daartuit voortvloeiende conclusies gekomen.

A. GENESIS 2-3.

1. De preekcoupure en de „oorzaken van nadenken“.

1. Wat de kwestie inzake Gen. 2 en 3 betreft, heeft Uwe Commissie allereerst een nauwgezet onderzoek gewijd aan de zgn. preekcoupure, niet alleen voor het kennen van Dr. Geelkerken's standpunt, maar ook en vooral voor de beoordeling van het kerkelijk proces. Aan ons werd namelijk door de „kerkrechtelijke Commissie“ de vraag gesteld, in hoeverre deze coupure in verband met de verdere houding van Dr. Geelkerken een genoegzaam grond opleverde voor het besluit van de Classis Amsterdam, om van Dr. Geelkerken „nadere verklaring van gevoelen te eischen“ in den zin van het Onderteekingsformulier.

De preekcoupure (waarmede gelijk bekend is wordt bedoeld de door Dr. Geelkerken verstrekte, naar zijn getuigenis en dat van 18 onderlingens zakelijk juiste weergave van het preekgedeelte, waartegen de aanklacht van broeder Marinus zich had gericht) luidt aldus:

„.....Het ontstaan van de zonde in ons geslacht — niet dus de allereerste oorsprong der zonde in het heelal, waarover wij zoeven spraken — wordt ons medegedeeld in het derde hoofdstuk van Genesis.

Ik weet wel, dat dit gedeelte der Heilige Schrift ons voor eigenaardige moeilijkheden plaatst. Zoo spreekt het van den staat der rechtvaardigheid, en dus van een tijdperk in de geschiedenis, der menscheit, dat aan haar geschiedenis, zooals wij die alleen kennen, n.l. in zonde, voorafgaat. En gelijk van den staat der heerlijkheid hierna, van den hemel, zoo kunnen wij ook van dien staat der rechtvaardigheid ons alleen een voorstelling maken met behulp van wat wij kennen in deze bedeeeling. Als God ons dan ook daaromtrent Zijn Openbaring geeft, dan spreekt Hij daarover, en van dien staat der hemelsche heerlijkheid, en van dien staat der rechtvaardigheid, in bewoordingen aan onze tegenwoordige, aardse bedeeeling ontleend. Anders zouden wij er niets van kunnen vatten, en Hij tot ons spreken, gelijk iemand tot een blinde, een blindgeborene, spreekt over de kleuren.

Ook is het vaak moeilijk uit te maken, hoe allerlei bijzonderheden, die Genesis 3 ons bericht, moeten worden uitgelegd, en zijn er schier evenveel „verklaringen“ als geleerde uitleggers. Denk maar aan „den boom der kennis des goeds en des kwaads“, de slang en haar spreken, den boom des levens, enz. Doch de gemeente late zich door dit alles niet van de wijs brengen. Vast staat, dat wij in Gen. 3 de goddelijke bekendmaking hebben van een historisch feit, het feit van den zondeval, die heeft plaats gehad aan het begin der geschiedenis van ons menscheit geslacht. Zooals de Catechismus zegt: „Vanwaar, enz.“

Uwe Commissie is van oordeel, dat deze coupure, zoodra ze werd onderworpen aan een nauwgezet onderzoek als waartoe de Classis Amsterdam werd geroepen, inderdaad ernstige reden gaf om te vreezen, dat hier aangaande de bijzonderheden van het Schriftverhaal van Gen. 3 een beschouwing werd geboden, die niet in overeenstemming zou zijn te brengen met het gezag der Heilige Schrift, zooals dat in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis is uitgesproken.

Natuurlijk — dit zij hierbij aanstonds opgemerkt — wordt hiernaede door ons niet gezegd, dat het voortaan van een dergelijke beschouwing door Dr. Geelkerken uit de preekcoupure zonder meer zou zijn te bewijzen. Ze is gegoten in zulke bewoordingen, dat een dergelijke — straks nader aan te duiden — ontcleenbare beschouwing in ieder geval niet op concrete wijze erin wordt aangegeven. Zoo blijft er altijd nog ruimte voor de vraag, of de bedoeling misschien ook een andere is geweest dan de woorden naar hun meest voor de hand liggende betekenis schijnen te zeggen.

Wij willen daarom niet verder gaan dan te constateeren, dat de bewoordingen der coupure reden moesten geven tot bovengenoemde vrees.

Wij zijn van deze meening, niet omdat hier wordt gezegd, „dat dit gedeelte der Heilige Schrift ons voor eigenaardige moeilijkheden plaatst“. Ook niet, omdat er later volgt: „Ook is het vaak moeilijk uit te maken, hoe allerlei bijzonderheden, die Genesis 3 ons bericht, moeten worden uitgelegd, en zijn er schier evenveel „verklaringen“ als geleerde uitleggers. Denk maar aan „den boom der kennis des goeds en des kwaads“, de

slang en haar spreken, den boom des levens, enz.“ Maar wel om het volgende tweetal redenen.

2. Allereerst moest bedenking welken de vergelijking, die hier wordt getrokken tusschen de wijze, waarop de Schrift spreekt van den staat der rechtvaardigheid, en die waarop ze spreekt van den staat der hemelsche heerlijkheid: Dr. Geelkerken heeft er later op gewezen, dat hiernaede nog geen gelijkstelling van beide openbaringsvormen is uitgesproken, maar dat men moet letten op het derde van vergelijking.

Ook heeft hij verklaard, dat de bedoeling niet geweest was, uit te spreken, dat de openbaring aangaande den staat der rechtvaardigheid ons is gegeven in symbolischen vorm, iets wat hij trouwens ook van de openbaring aangaande den staat der heerlijkheid niet gaarne zou willen zeggen („Vragen mij voorgelegd“ bl. 14, 15, 17).

De vraag is echter, wat de bewoordingen der coupure inhouden. Nu is het o.i. niet te ontkennen, dat de openbaring aangaande den staat der heerlijkheid althans verclams is gegeven in symbolischen, of wil men een meer algemeen term, in figuurlijken vorm. Wanneer er in Openb. 22: 1 v. in de beschrijving van het nieuwe Jeruzalem sprake is van „een zuivere rivier van het water des levens, klaar als kristal, voortkomend uit den troon Gods en des Lams“, en voorts wordt gezegd: „en in het midden van hare straat en op de eene en de andere zijde der rivier was de boom des levens, voortbrengende twaalf vruchten, enz.“, dan staat daarmede nog niet zonder meer vast, dat dit alles in eigenlijken zin moet worden opgevat.

De vraag is nu, of de coupure geen grond gaf voor de vrees, dat Dr. G. aangaande het verhaal van Gen. 3 een dergelijke opvatting huldigde. Natuurlijk beteekent vergelijking nog niet zonder meer gelijkstelling; maar de vraag is, wat door de bewoordingen der coupure als derde van vergelijking wordt aangegeven.

Zij noemt als zoodanig in het algemeen dit, dat beide beschrijvingen (die van den staat der rechtvaardigheid en die van den staat der heerlijkheid) spreken over een andere bedeeeling dan die waarin wij leven; maar dan verder in het bijzonder dit, dat daarom „en van dien staat der hemelsche heerlijkheid en van dien staat der rechtvaardigheid“ wordt gesproken „in bewoordingen, aan onze tegenwoordige, aardse bedeeeling ontleend. Anders zouden wij er niets van kunnen vatten, en Hij tot ons spreken, gelijk iemand tot een blinde, een blindgeborene, spreekt over de kleuren“.

Het zijn dus niet alleen bewoordingen, aan onze bedeeeling ontleend om die andere bedeeeling ermede te beschrijven, en dus andere dan die welke eigenlijk bij die bedeeeling zouden passen, maar tusschen deze beide is ook een zoo groot onderscheid, dat zoo God in die eigenlijke bewoordingen zou hebben gesproken, wij er niets van zouden kunnen vatten. „En Hij tot ons zou spreken, gelijk iemand tot een blinde, een blindgeborene, spreekt over de kleuren“. Wij kunnen niet anders zien, of hiernaede wordt — hetzij dan bewust of onbewust — heengewezen naar een beschouwing, waarbij het verhaal van den zondeval goeddeels in oneigenlijken zin wordt opgevat. Dus niet maar enkel zó, dat een in dit verhaal genoemde „boom“ stellig anders zal zijn geweest dan elke boom, dien wij kennen, maar ook zó, dat daarmede zeer wel iets anders dan een boom kan zijn bedoeld.

3. De tweede reden tot bedenking, die Uwe Commissie meent in de coupure te moeten constateeren, is gelegen in het slot. Nadat hier is gezegd, dat het vaak moeilijk is uit te maken, hoe allerlei bijzonderheden, die Gen. 3 ons bericht, moeten worden uitgelegd, wordt vervolgd: „Doch de gemeente late zich door dit alles niet van de wijs brengen. Vast staat, dat wij in Gen. 3 de goddelijke bekendmaking hebben van een historisch feit, het feit van den zondeval, enz.“ Het komt Uwe Commissie voor, dat hier in ieder geval iets ontbreekt, n.l. de verzekering, dat ook de hier berichtte bijzonderheden de goddelijke bekendmaking zijn van historische feiten of van zaken, die in de historie hebben bestaan. Doordat deze verzekering ontbreekt en er aangaande die bijzonderheden alleen gezegd wordt, dat ze van onzekere uitlegging zijn, om dan het feit van den zondeval voor vaststaand te verklaren, is er gekonde reden om de vraag te stellen, of dan naar de bedoeling van den spreker die bijzonderheden soms niet evenzeer vaststaan als de zondeval, waarvan hij dit met nadruk verzekert?

4. De genoemde twee redenen tot bedenking werden nog versterkt door de houding, door Dr. Geelkerken aangenomen bij de behandeling der aanklacht van broeder Marinus.

Laatstgenoemde gaf het op den kansel gesprokene aldus weer (Memorieboek bl. 4):

„Volgens Dominee Geelkerken is het bericht, dat de Heilige Schrift van de bedoelde eerste overtreding geeft, niet als letterlijke waarheid op te vatten en als zoodanig dus ook niet neergeschreven. De Heilige Schrift — zegt hij — verschaft geen mededeeling over wat metterdaad door God als proef was gegeven en ook niet over de feitelijke toedracht der verzoeking tot — en de daad van den val, maar geeft in een voorstellingsvorm, onder een beeld, het verhaal, dat onze eerste voorouders in een proef bezweken zijn. Dit zou dan zoo gebeuren, omdat ons menscheit, door de zonde geschaad bevattingsvermogen niet bekwaam is tot een recht kennen van datgene, wat toen, in het Paradijs, in zijne hooge sfeer, eigenlijk de beproeving des menschen heeft ingehouden. Om deze redeneering te verduidelijken gebruikte Dominee Geelkerken het beeld van den vakman, die over de kleuren met een blinde zou gaan spreken. Deze blinde zou daarvan even weinig kunnen begrijpen, als wij, indien de Heilige Schrift ons het feit der eerste overtreding en van den val des menschen zou hebben bericht, dat zouden vernemen te verstaan.“

Uwe Commissie heeft zich niet in te laten met de vraag, welke van beide weergaven der bedoelde preekpassage de meest juiste is. Uit bovengestane beschouwingen blijkt echter, dat althans het grootste gedeelte van br. Marinus' beschuldiging gebaseerd was op een opvatting van bedoelde preekpassage, waartoe die passage, ook als men ze uitsluitend beoordeelt naar de door Dr. Geelkerken zelf in de coupure gegeven weergave, inderdaad aanleiding gaf.

Nu lieten we de mogelijkheid open, dat de bedoeling van Dr. Geelkerken een andere was geweest. Daar echter zulk een andere bedoeling allernist zonder meer duidelijk geacht kon worden, was Dr. G. verplicht geweest deze bedoeling nader aan te geven. Toen hij nu, hoezeer daarop ook bij hem werd aangedrongen, weigerde dit te doen, moest deze weigering de reden tot bedenking versterken.

5. Op grond van bovenstaande overwegingen heeft Uwe Commissie haar oordeel aangaande de preekcoupure en de „oorzaken van nadenken“ geformuleerd in een conclusie, die zij aan de kerkrechtelijke Commissie heeft doen toekomen, en die mede is opgenomen onder de conclusies, die aan het slot van dit rapport aan de Synode ter vaststelling worden voorgedragen. Slechts zij nog opgemerkt, dat in deze conclusie de Commissie zich heeft gesteld op het standpunt, dat een opvatting van het Paradijsverhaal als waarvoor de preekcoupure deed vreezen, duidelijke mededeelingen der Schrift van haar kracht zou berooven en daarom niet in overeenstemming zou kunnen worden geacht met het in art. 4 en 5 der Nederlandsche Geloofsbelijdenis beleden gezag der Heilige Schrift. De gronden voor dit standpunt zullen in het vervolg van dit rapport nader zijn uiteen te zetten (zie beneden sub IV).

II. Dr. Geelkerken's standpunt inzake Gen. 2 en 3.

In het bovengestane ging het over de „oorzaken van nadenken“ ten opzichte van Dr. Geelkerken's standpunt inzake het Paradijsverhaal. Dit heeft geleid tot nadere ondervraging en het is thans de vraag, hoe we op grond van al de gegevens het standpunt van Dr. Geelkerken aangaande dit Schriftgedeelte hebben te denken.

1. We vestigen allereerst de aandacht op enkele uitspraken,

waarin Dr. G. geenszins zijn standpunt bepaalt zoowel ten opzichte van de Heilige Schrift in het algemeen als ten opzichte van Gen. 1-3 (of Gen. 3) in het bijzonder.

In zijn eerste antwoord op de eerste serie vragen, hem door de Classis gesteld, verklaart hij: „Ik stem ten volle in met wat onze Kerken belijden in art. 4 en 5 onzer Geloofsbelijdenis aangaande de Heilige Schrift, en reken mitsdien ook Gen. 1, 2 en 3, naar inhoud en vorm, in alles te behooren tot „al de Schrift, van God ingegeven“ (2 Tim. 3:16). (Zie Vragen mij voorgelegd, bl. 44).

Soortgelijk in zijn 2e antwoord, waar hij verklaart, ten opzichte van de H. Schrift in het algemeen (en dus ook ten opzichte van Gen. 3 als onderdeel der H. Schrift) ten volle in te stemmen met wat onze Kerken aangaande de H. Schrift belijden in Art. 4 en 5 onzer Geloofsbelijdenis (Vragen mij voorgelegd, bl. 44).

Ook wat de bijzonderheden betreft, verklaart hij: „Dat ik dus ook alle gebeurtenissen, die in genoemd hoofdstuk worden medegedeeld, aanvaard als metterdaad alzo te hebben plaats gehad, volgt daaruit vanzelf“ (t.a.p.).

Later heeft hij geschreven: „ten volle aanvaard ik al hetgeen in de H. Schrift, ook in Gen. 1-3, letterlijk staat, als absoluut gezaghebbende Openbaring Gods“ (Op weg naar de Synode bl. 44).

2. De gezeten moeilijkheden hebben betrekking niet op de formele erkenning van het betrokken Schriftgedeelte als deel der geïnspireerde en dus met Goddelijk gezag bekleede Heilige Schrift, maar op den inhoud ervan. Hierbij wordt dan door Dr. G. de stelling geponeerd, dat het slechts betreft een kwestie van exegese of opvatting, terwijl daartegenover door de Classis wordt gevindiceerd, dat het door Dr. Geelkerken ten opzichte van sommige onderdelen van den inhoud van het Schriftverhaal ingenomen standpunt metterdaad aan het ook door hem beleden Schriftgezag tekort doet.

Op grond zoowel van de preekcoupure als van Dr. G.'s verdere uitspraken mag worden uitgesproken, dat het geschil niet, in ieder geval niet rechtstreeks, gaat over de vraag, of we in Gen. 3 te doen hebben met de Goddelijke bekendmaking van een historisch feit, het feit van den zondeval. Dit wordt uitdrukkelijk door hem erkend.

Daarentegen blijkt aangaande sommige bijzonderheden van het Schriftverhaal (het proefgebed, de beide bijzondere Paradijsboomen, de slang en haar spreken) door Dr. Geelkerken een standpunt te worden ingenomen, welks toelaatbaarheid door de Classis wordt betwist.

Op de hem dienaangaande door de Classis gestelde vragen (gelijk ook op de andere) is door Dr. Geelkerken scherpe kritiek geleverd. Het behoort niet tot onze taak, hierop in bijzonderheden in te gaan. Wij wenschen alleen uit te spreken, dat naar onze overtuiging deze vragen voldoende duidelijk waren om Dr. Geelkerken te doen begrijpen, wat de Classis van hem in dit opzicht begeerde te weten, n.l. of hij niet alleen het feit van den zondeval in het algemeen, maar ook de bovengestane in verband daarmede genoemde feiten en zaken, opgevat in den eigenlijken, letterlijken zin der woorden, als historisch aanvaardde. In denzelfden geest heeft ook Uwe Commissie aan Dr. Geelkerken henzover vragen gesteld en daarbij op dien eigenlijken, letterlijken zin der woorden en dus op de zintuiglijke waarneembaarheid der aangeduide zaken of feiten, den nadruk gelegd.

Op grond nu van al de ons in dezen ten dienste staande uitspraken van Dr. Geelkerken kan het volgende worden vastgesteld.

1. Dr. Geelkerken heeft uitdrukkelijk verklaard, dat hij met de opmerking uit de coupure aangaande het vaststaan, „dat we in Gen. 3 de Goddelijke bekendmaking hebben van een historisch feit, het feit van den zondeval“, natuurlijk niet bedoelde, dat alleen het feit van den zondeval vaststaat (brochure Vragen mij voorgelegd, bl. 19). Op de door ons aan hem gestelde vraag, welke andere zaken of feiten in het verhaal van Gen. 3 door hem nog als vaststaand worden beschouwd, antwoordt hij (Memorie bl. 11), dat hij reeds meermaals heeft verzekerd, dat alles wat in Gen. 3 hetzij als zaak of als feit ons wordt medegedeeld voor hem vaststaat, en dat alleen maar over de uitlegging ook onder Gereformeerden verschil kan bestaan. — Dit antwoord brengt niet verder. Immers gaat het juist om de vraag of Dr. Geelkerken ten opzichte van de kwestie der „uitlegging“ niet een zoodanig standpunt inneemt, dat sommige zaken of feiten, die naar den klaarblijkelijken zin van het Schriftverhaal hier worden medegedeeld, door die „uitlegging“ worden weggeëxegeseerd of onzeker gemaakt.

Het komt er dus op aan, welke speciale zaken of feiten door Dr. Geelkerken in dit hoofdstuk worden gelezen. En dan is het zeker niet zonder belang, dat hij aan het slot gewaagt van de door hem nimmer in twijfel getrokken „dogmatische waarheden van schepping, staat der rechtvaardigheid, Satanische verzoeking, overtreding van „het gebod des levens“, goddelijke vloek, verdrijving uit het Paradijs“, hoewel het Uwe Commissie niet duidelijk is, waarom hij hier juist den term „dogmatische waarheden“ gebruikt.

Voorts bleek bij de mondelinge toelichting nader:

a. dat ook de hier genoemde zaken niet bedoeld zijn als volledige opsomming van al wat door Dr. Geelkerken in Gen. 3 wordt gelezen;

b. dat hij met „het gebod des levens“ uiteraard het proefgebed bedoelt, en dit opvat als een speciaal gebod, door God aan den mensch gegeven;

c. dat hij het Paradijs opvat als een op een bepaalde geografische plaats gelegen hof, welk woord dan door hem in eigenlijken zin wordt verstaan, zoodat hier aan zintuiglijk waarneembare boomen is te denken.

2. De eigenlijke vraagpunten zijn de boom der kennis des goeds en des kwaads (waarmede dan ook de inhoud van het proefgebed ten nauwste samenhangt), de boom des levens en de slang en haar spreken).

Dienaangaande is op te merken:

a. dat Dr. Geelkerken met het oog op deze bijzonderheden in zijn Memorie (bl. 16) verklaart: „dat we hier met „bekendmaking van historische realiteiten of feiten“ te doen hebben, heb ik herhaaldelijk als mijn gevoelen geuit“;

b. Intrascen was ook gevraagd, of het in de Schrift dien aangaande medegedeelde in eigenlijken zin is te verstaan, en hierop werd door Dr. Geelkerken geen antwoord gegeven. Hiernaede komt overeen zijn antwoord op vraag 13 (Memorie bl. 17). Deze loopt over de kwestie der eigenlijke of figuurlijke opvatting van bovengenoemde vier elementen van het Schriftverhaal, dus over de kwestie, of de hier door de Schrift aangeduide zaken of feiten wel dan niet bedoeld zijn als te behooren tot de wereld van het zintuiglijk-waarneembare. Hierop nu luidt het antwoord van Dr. Geelkerken: „In hoeverre de door u genoemde bijzonderheden alle zintuiglijk waarneembaar zijn geweest, is m.i. moeilijk uit te maken. Eveneens in hoeverre wij b.v. een adequate voorstelling van den „boom des levens“ hebben, wanneer wij daarbij denken aan een boom, zooals wij die kennen“.

Nu zouden de laatste woorden den indruk kunnen wekken

1) De vraag, of Dr. G. nog andere zaken of feiten in Gen. 1 en 3 dispuabel stelt, kan Uwe Commissie niet beantwoorden. Wel schrijft hij in „Vragen mij voorgelegd, enz.“ bl. 18:

„.....waarbij men naar Uw methode vragen zou kunnen stellen als deze: is dit een werkelijke stem, een werkelijke wind, een werkelijk wandelen geweest? Waren dit werkelijke vellen of werkelijke rokken, en was dit een werkelijk aantrekken? Hetgeen op bedenkelijke wijze tot profanatie van de Heilige Schrift waarheid Gods zou kunnen leiden“ — waarin — het zij terloops opgemerkt — door Dr. G. in het geheel geen onderscheid wordt gemaakt tusschen anthropomorfie uitdrukkingen en uitdrukkingen in eigenlijken zin. Maar noch in de schriftelijke beantwoording der aan Dr. G. gestelde vragen (vgl. o.a. het antwoord op vrg. 9, Memorie blz. 11) noch in de mondelinge toelichting werd daarover voldoende opheldering verkreken.

alsof het alles wat meer of minder inderdaad is, neemt of mogt aangaande de waarheid voor vermeldte antw. aangaande ju. insteld in de mogelijke waar. betrefde voor het antwoord was z.i. schol.

Hiernaede is neembaarheid van zich herover. geen vaststaan. geen eigen es. de Synode bl.

Deze houding kerkten hier. Amsterdam. doelden op o. zoeh met nee. verklaard: „C. Over vraag. geleid bl. 19). gegeven, dat zaken of feiten de betuiging, gen mededeel. boven reeds g. Dr. Geelkerken. lingen voorsta. anderszids hee. over „de werl. min werd besl. die zintuiglij. Commissie dan. 3. Tenslotte. uitdrukking d. „traditionele. In dezen zin. uit zijn gesche. linge samenv. uitdrukking al. vating exeget.

Hierbij moe. dat Dr. G. his. iets toevoegd. heid van een.

als waarin hij. „Alleen ma. dat die traditi. confessionele. met ambtelijk. en uitsluitend. deze gangbare. bl. 19 v.).

Op de vraag. we terug. Het te kennen. En met de mogel. de mondelinge. werd geleid). perkt. In iede. inden Dr. G. raarden wat. dus ook aanv. bekende bijzo. hij dus feittel. dubieus heeft. ling van Dr. G. hem geschreev. bovengenoemd. nevie exegese. kan verandere.

III. Zwaarte

1. Het stam. worden weerg. hebben, of ee. goeds en des.

De vraag lo. iets ontken. twist dit met. vaard ik; alle. zij daar meen. eegene.

Wij mogen. benkelijke e. nomen standp. aangaande zal. als vaststaand. dedigde door. lag het voor. verklaring we.

Dienaanga. op ten wijze. wagen van l. (het vertrek) 3.

„Slechts 1. ring te vort. mentalis an. gorische, n. overigens p. een gebout. Classis door. mij luertoe.

Gelijk beket. men nu echter. zed, dat dit. Dr. G.'s bover. blijkt wel zee.

2) „Op weg. geloofsbezwaa. opvattingen o. hoofdstukken. zegt in zijn 3. mlien het tar. zeel opvatting. en geacht wo. zou hebben.

3) Brief va. boek bl. 55.

4) Hieraan. stellen, dat hi. boomen is te. stelling op zie. loch voor toe. De Schrift to. kwaads een vi. ten worden g. met gegeven. geweest, dan. genoemde. En. aan te nemen.